

UN EMINENT JURIST, OM POLITIC ȘI DE CULTURĂ – DR. AUREL MORARIU

Petru Rușșindilar

Aurel Morariu s-a născut la 3 ianuarie 1886 în localitatea Toporăuți, în fostul județ Cernăuți. Este bacalaureat al Liceului de Băieți din Suceava. Coborător din familia preotului Constantin Morariu în care cultul dreptății și probității era mai viu ca oriunde, era firesc ca unul din fiii săi și anume Aurel, să se dedice studiilor juridice, pentru ca, înzestrat cu armătura științei dreptului să poată lupta cu succes pentru triumful dreptății naționale și sociale. Studiile începute la Facultatea de Drept din Cernăuți le-a continuat la Praga, unde, a dobândit titlul științific de doctor în științe juridice¹.

Încă din anii de liceu și apoi în cei de facultate, Aurel Morariu a pășit pe arena luptelor pentru emanciparea politică și culturală a românilor din Bucovina. Cine a luat parte la marea manifestare de simpatie pentru profesorul Nicolae Iorga din anul 1907, ce s-a ținut la Cernăuți în sala "Armonia" și în sălile alăturate ale Palatului Național, arhipline de publicul intelectual românesc, își aducea aminte de strălucita cuvântare ținută de vrednicul președinte al Societății Academice "Junimea", Aurel Morariu, în urma căreia toți cei de față, fără deosebire de culoarea politică, au semnat acea adresă de simpatie pentru Apostolul neamului românesc de pretutindeni².

După stagiul obișnuit în magistratură, Aurel Morariu a intrat în cancelaria de avocatură a distinsului jurist și marelui patriot bucovinean Emilian Slușanschi, unde a avut ocazia să cunoască mai de aproape poporul cu nevoile, neajunsurile și zbuciumul lui sufletească. Ca om de inimă și de drept, Aurel Morariu a dobândit repede încrederea și simpatia tuturor, iar magistrații vedeau în tânărul membru al baroului de avocați o minte ageră și un suflet de elită, calități distincte ce indicau de pe atunci pe marele patriot și pe neînfricatul luptător de mai târziu pentru idealurile naționale și sociale ale românilor bucovineni³.

Aurel Morariu face parte din pleiada generoasă din jurul "Junimii literare", de fapt elita tineretului intelectual român din Bucovina, care se încălzea la razele fierbinți ale idealului unității și solidarității naționale, concepute mai întâi în domeniul gândirii și al simțirii spirituale, ca preludiu al unirii politice de mai târziu. "A vorbi despre persoana Dr. Aurel Morariu – spunea unul din colaboratorii lui – înseamnă a face puțină istorie contemporană, căci la înfăptuirea tuturor actelor mari în legătură cu unirea Bucovinei noastre cu țara mamă – începând cu războiul de eliberare (1916-1918 – n.n.), continuând cu votarea unirii și cu munca titanică de consolidare a unirii, alături de cei mai distinși fii ai țării, dr. Aurel Morariu are partea lui de muncă tăcută, învăluită de o modestie fără seamăn și deci de merite necontestate de nimeni"⁴.

Încă de la începutul războiului mondial, din 1914, Aurel Morariu a fost printre primii bucovineni care au emigrat în Vechiul Regat al României "cu hotărârea de a uni stăruințele lor cu eforturile și jertfele fraților liberi, pentru făurirea unei Româнії, mare și liberă, care să cuprindă în hotarele ei tradiționale România întreagă". El "a fost văzut purtând cu mândrie uniforma ostașului român"⁵. Acțiunea românilor în acest război avea ca fundament un deziderat național istoricește legitim: dezrobirea provinciilor românești aflate sub stăpânire străină și reîntregirea neamului și a țării.

Refugiat în Vechiul Regat, o preocupare de căpetenie a lui Aurel Morariu a fost de a informa opinia publică asupra trecutului Bucovinei. În acest scop el publică în 1915 la București, volumul intitulat: *Bucovina 1774-1914*, care este una din primele sinteze românești asupra acestei perioade, înaintea celei realizate de Ion Nistor. Lucrarea tratează următoarele chestiuni fundamentale: Cum a ajuns Austria în stăpânirea Bucovinei; Cum a fost Bucovina pe vremea

trunchierii ei din trupul Moldovei; Cum a fost cârmuită și ce a ajuns Bucovina după 140 de ani de stăpânire austriacă; Cum a participat Bucovina la război (Cu referire numai la anul 1914)⁶.

Perioada cuprinsă între 1774-1914 este tratată din toate punctele de vedere, ajungându-se la concluzia că Austria a făcut din Bucovina românească o colonie unde își plasa elementele de prisos din celelalte provincii ale sale. “Aproape de un secol și jumătate – scrie A. Morariu – românii din Bucovina o duc într-un continuu zbucium. Deznaționalizați, privați de biserica și școala românească, distruși economicște, nedreptățiți și totdeauna păgubiți în drepturile lor politice, nu este de mirare dacă astăzi pe mulți din intelectualii lor îi găsim înstrăinați și otrăviți sufletește. Toată vijelia aceasta și-a găsit însă stavila la acel țăran moldovean, care odată readus la matca lui va fi cel mai folositor și de ordine element al României de mâine”⁷.

După Aurel Morariu această scriere avea “menirea să contribuie, în parte, la cunoașterea trecutului, a evoluțiunii și a stării de astăzi a Bucovinei (adică din 1915 – n.n.). De 140 de ani această țară a trăit în împrejurări vitrege și deosebite de cele ale mamei sale: România, iar astăzi o fi având și ea dreptul să-și spuie durerea celor ce vor s-o asculte”. În continuare Aurel Morariu scria că dedică lucrarea “Celor ce o vor dezrobi-o: Ostașilor români, închin această carte”⁸.

Concomitent cu aceasta, este remarcată prezența, în vara anului 1917, a lui Aurel Morariu pe frontul de la Mărășești. Semnificativă în această privință este relatarea lui Dimitrie Marmeliuc care l-a întâlnit în septembrie 1917 în acea zonă de operații. Uriașa bătălie pe acest front se încheiase cu biruința armatelor române. Divizia a V-a, care timp de 12 zile a rezistat atacului a 6 divizii inamice, se retrăsese în refacere, mai întâi la Țepul de Jos și apoi ca rezervă a Diviziei a XIX-a, în spatele frontului, între râurile Siret și Mărășești.

“Ce mare mi-a fost, într-o bună zi, surpriza și bucuria – istorisește D. Marmeliuc – când la bordeiul Comandantului Companiei a 2-a din Regimentul 8 Buzău, se apropie un ofițer cu ochelari, scrutând împrejurimile și căutând cu insistență ceva. Când figura lui se desluși bine, scoasei un puternic strigăt de bucurie și de mirare.

- Cum, Luțu, tu pe aici?

- Da, în carne și-n oase!

Cu emoția unei revederi atât de neașteptate, după mai bine de un an de despărțire – scrie mai departe D. Marmeliuc – ne-am așezat cu mâinile strâns unite în fața bordeiului meu și-am început a povesti: el tot ce a văzut și a pățit cu ofițer atașat Comandamentului Diviziei, care după epopeea de la Mărășești a fost supranumită «Divizia de fier», cu peripețiile trăite ale unor lupte fără seamăn în istoria noastră națională”⁹.

Dimitrie Marmeliuc se întreba în acea zi de septembrie 1917 ca și adeseori: “Ce l-a făcut pe Aurel Morariu să înfrunte mizeriile unei campanii, când toată lumea știe că în armata austriacă a fost scutit din cauza vederii sale slabe și când, miop cum e, în grad foarte mare, putea să-și primejduiască viața la orice pas?”¹⁰

Răspunsul însă și l-a dat singur D. Marmeliuc, precum și l-au dat toți acei care cunoșteau împrejurările în care s-a format acest om de omenie și de suflet de elită, scriind: “Aurel Morariu este unul dintre fiii părintelui Constantin Morariu, în casa căruia, radiată continuu de sentimente alese și nobile, se sălăsluise în vremuri de vitregie pentru elementul românesc din Bucovina una din cele mai curate vetre ale naționalismului luptător și ale nădejdi de mai bine pentru poporul românesc. Cine intra în această binecuvântată casă, ieșea cu sufletul ridicat. Literatură, artă, muzică și mai presus de toate, cuvânt înaripat pentru jertfa fiecăruia față de binele neamului românesc, erau elementele ce predominau atmosfera acestei case”¹¹.

Nu e de mirare – constata D. Marmeliuc – “că din această atmosferă s-a sintetizat un suflet și un caracter ca al lui Aurel Morariu, care în acea zi de septembrie (1917 – n.n.) avea să-și exprime un singur regret: că defectul de vedere, cu care l-a împovărat natura, nu i-a îngăduit să zboare în lupta de câmp și de tranșee alături de Ion Grămadă și de ceilalți oșteni viteji, pe care i-a dat Bucovina neamului, pentru a pecetlui nu numai munca lor prețioasă, ci și cu sângele lor scump actul unirii”¹².

Aurel Morariu s-a aflat în centrul luptelor politice pentru reunirea Bucovinei cu patria mamă – România. În 25 noiembrie 1918 este ales în Consiliul Național Român din Bucovina¹³. Totodată, el este și semnatul *Declarației Comitetului Refugiaților și Voluntarilor Bucoveneni*, prezentată de George Tofan, în ședința Consiliului Național din 25 noiembrie 1918. Document de excepțională importanță istorică, *Declarația* sublinia printre altele:

“Suntem înaintea de toate aderenții intransigenți ai unirii necondiționate și desăvârșite a tuturor Țărilor Românești în hotarele lor etnice și istorice, într-un stat național unitar, căci numai astfel poporul nostru își va putea realiza misiunea sa istorică.

La dezlegarea tuturor problemelor de interes obștesc vom fi conduși de cele mai largi principii democratice, dând maselor poporului răsplata cuvenită jertfelor aduse cu prisosință în trecut și prezent.

Recunoaștem fiecărei minorități naționale dreptul de-a se dezvolta liber în cadrele organizației statului românesc unitar și în conformitate cu aspirațiile neamului românesc, bășinaș în această țară; cerem însă înlăturarea tuturor nedreptăților săvârșite în dauna noastră în scurgerea celor 143 de ani de stăpânire străină. Ridicându-ne pe deasupra tuturor prejudecăților, uitând tot trecutul neînțelegerilor, gândurile noastre se îndreaptă în aceste clipe mărețe numai la viitorul neamului nostru iubit și chemăm la muncă pentru fericirea acestui neam pe toți cei de-un gând cu noi”¹⁴.

În calitate de membru al Consiliului Național Român din Bucovina, Aurel Morariu participă la Congresul General al Bucovinei, desfășurat la 15/28 noiembrie 1918 în Cernăuți, care a adoptat hotărârea istorică: “Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru cu Regatul României”¹⁵.

Aurel Morariu caracteriza acest act istoric la care a participat nemijlocit astfel:

“Zi de neuitată glorie și înălțare sufletească, de dreaptă răsplătire a atâtor jertfe aduse de fiii acestui neam întru afirmarea dreptului românilor de a trăi slobodi pe pământul lor; zi de afirmare cu vrednicie a unității de gând și simțire a românilor bucovineni cu românimea de pretutindeni și de solidarizare demnă cu matca noastră a tuturor: Vechiul Regat Român Independent.

Unitu-ne-am fără condițiuni, fără precepușire, fără rezervațiuni. Aceasta fiindcă desăvârșirea unui proces organic, de firească revenire la obârșie, la izvorul care ți-a dat naștere și care numai el îți poate asigura viața și dezvoltarea, nu poate îngădui artificiiile drămluirii și târguiala împotriva firii lucrurilor.

Astăzi (adică în 1936 – n.n.), ca și acum 18 ani, Bucovina românească, loială și profund patriotică, e animată de aceleași sentimente care au îndemnat-o la istorica rezoluțiune din 28 noiembrie 1918. Viața noastră în cuprinsul statului român întregit ne-a lămurit și mai mult câtă dreptate și înțelepciune este la temelia hotărârii noastre de unire fără condițiuni. Și dacă ar fi să ne spunem din nou cuvântul în aceeași problemă, l-am spune cu toții tot așa de hotărât, tot așa de limpede și fără șovăire”¹⁶.

În perioada interbelică latura juridică a operei de reorganizare politică și administrativă a Bucovinei, ca și reîncadrarea ei în ritmul armonic de viață națională comună, în hotarele României Mari, îi revine în bună parte lui Aurel Morariu¹⁷.

O scurtă privire asupra evoluției din 1919 a statului român reîntregit – spune Aurel Morariu – ne arată că după ratificarea și investirea cu autoritate de lege a celor trei hotărâri de reunire – de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia – România Mare a pășit treptat pe calea consolidării interne. Atât în domeniul dreptului public cât și al celui privat, o serie de legiuri au venit să creeze dispozițiuni noi, corespunzătoare noilor împrejurări create statului român unitar de pe urma războiului de reîntregire națională.

În 1920 s-au lichidat formele guvernării locale provizorii din provinciile reunite și prin retragerea din circulație a coroanelor și rublelor s-a realizat unificarea voluntară a țării. Anterior adoptării noii Constituții s-au votat cele patru reforme agrare (din Vechiul Regat, Basarabia,

Bucovina și Transilvania), iar din 1923 *Constituția* noului stat român a așezat pe temelii de drept definitive așezământul statului național unitar român¹⁸.

Ca o recunoaștere a meritelor sale în apărarea interesului național, la alegerile parlamentare din anii 1919, 1920, 1922, 1927 și 1937, Aurel Morariu este ales de către bucovineni în Camera Deputaților a României Mari. În această calitate el participă la dezbaterile și adoptarea *Constituției* din 1923, la elaborarea legilor organice și – după cum precizează Ion Nistor – “n-a fost problemă care să intereseze Bucovina, fără ca priceperea și concepția sa juridică să nu fi fost pusă la contribuție. Nu mai amintesc de legiuirile ce privesc direct Bucovina, la care spiritul de înțelegere juridică a dr. Aurel Morariu a prezidat întotdeauna”¹⁹.

Astfel, luând parte la dezbaterile în Corpurile Legiuitoare a proiectului noii *Constituții*, Aurel Morariu sublinia că momentul acesta este solemn și covârșitor prin importanța lui²⁰. După ce demonstrează necesitatea de a se da statului național unitar român, cât mai urgent, o nouă și unitară lege constituțională, el relevă următoarele: “Da, Domnilor Deputați, România Mare este realizarea unui ideal al nostru, al tuturor, dorit, visat prin atâtea secole, el reușește să ia ființă, coborându-se din sferele înalte ale idealității în lumea realităților. Atâtea jertfe au adus românii din toate timpurile în slujba acestei idei: cu atâtea suferințe a fost cucerit dreptul nostru la unitate națională. Și astăzi, domnilor, când suntem chemați să dăm acestei Românie a noastre o nouă *Constituție*, cred că o scurtă declarațiune ar trebui să-i premerge legii fundamentale a statului constituit, păstrat, dezvoltat și în urmă mării aproape peste întreg teritoriul nostru etnic, prin străduință, muncă și vrednicie românească”²¹.

Aurel Morariu propunea ca această declarație introductivă la *Constituție* să aibă următorul conținut, care are idei și aprecieri, ce își păstrează, după părerea noastră, și astăzi actualitatea.

“Poporul român din cuprinsul Vechiului Regat românesc, din Ardeal, Banat, Basarabia și Bucovina, reunit pe vecie în zilele de glorioasă stăpânire a M.S. Regelui Ferdinand I, într-un singur stat unitar, național și indivizibil, amintindu-și cu adâncă recunoștință și cu mândrie de glorioasele străduințe ale generațiilor trecute pentru întemeierea stăpânirii românești, pentru așezarea ei pe temelii trainice ale dreptății și civilizației; privind la atâtea dovezi de vrednicie și la munca generoasă depusă de înaintași pentru înjghebarea statului român neatârnat, pentru ridicarea lui la rangul de Regat și treptata lui consolidare; închinându-se cu adâncă pietate și recunoștință în fața atâtor jertfe aduse din belșug de luptătorii tuturor timpurilor pentru izbândirea dreptului la viață al românismului, și mai ales în fața jertfelor atâtor eroi și martiri ai dezrobirii neamului și înfăptuirii unității politice naționale; e hotărât a pune noul său așezământ de stat pe temelii solide ale democrației naționale, ale dreptății sociale, ale celei mai desăvârșite libertăți de ordine a cetățenilor acestui stat”²².

În ceea ce privește textul propriu-zis al *Constituției* din 1923, care avea în total 138 de articole, Aurel Morariu propunea ca art. 1 să aibă următoarea formulare: “România este un regat. Regatul României este o monarhie constituțională, parlamentară, formând un stat unitar, național și indivizibil. Toate puterile statului emană de la națiune”²³.

Principiul suveranității naționale exprimat prin fraza: “Toate puterile emană de la națiune” era necesar – spunea Aurel Morariu – “pentru a da și o lămurire privitoare la caracterul democratic al regimului nostru parlamentar”²⁴.

Concomitent cu aceasta, el propunea ca art. 2 să aibă următorul cuprins: “Teritoriul României în hotarele sale actuale (adică ale anului 1923 – n.n.) este inalienabil. Hotarele statului nu pot fi schimbate sau rectificate decât în virtutea unei legi”²⁵.

Proiectul de *Constituție* la art. 4 vorbea despre împărțirea teritoriului României din punct de vedere administrativ. Aurel Morariu observa că la acest articol se vorbea în general despre împărțirea administrativă fără să se dea o expresie precisă distincției ce trebuie să se facă între administrația locală a județelor și comunelor și administrația centrală de stat. De aceea el propunea următorul text: “Din punct de vedere al administrației locale, teritoriul României se

împarte în județe și comune, având personalitate juridică și ale căror circumscripții se vor stabili prin legi speciale”²⁶.

Cu privire la “drepturile și libertățile cetățenești, garantate în toată amplexarea și prin prezenta *Constituție*” acestea sunt – susținea să precizeze Aurel Morariu – “cuceriri vechi ale spiritului democratic al nației noastre. Nu e, desigur, un lucru nou a face o asemenea constatare; dar există și circulă anume opinii, răspândite mai ales prin noile provincii ale României întregite, că tot ce este libertate la noi, în Țara Românească este marfă de import și că mai mult cu forța ni s-ar fi impus adoptarea principiilor de egalitate, libertate etc. Acelor detractori ai noștri le-am putea replica și cu acest prilej arătând că libertățile noastre sunt străvechi, datând dintr-un timp când Austria și Ungaria, de pildă, stăruia cel mai orb și apăsător absolutism. *Constituția* Moldovei, alcătuită de *Cărvunari* la 1821-1822, precizează încă de pe atunci zicând la punctul 4: «Să nu poată fi nimeni oprit de a face cele ce nu vatămă privilegiile», un text care, dacă îl asemănăm alineatului final al art. 5 din proiectul propus: «Românii se bucură de toate drepturile stabilite prin legi», ne apare cuprinzând chiar o mai largă sferă de îndreptățiri acordate cetățenilor. Același lucru se poate spune și cu privire la dispozițiunea art. 12 (devenit, în proiect, 11), care între altele zice că: “Nimeni nu poate fi urmărit decât în cazurile prevăzute de legi etc. iar *Constituția Cărvunarilor* zice la punctul 6: «Să nu poată fi nimenea învinovățit, ridicat la închisoare sau pedepsit decât numai întâmplările hotărâte prin pravilă și după formele pravilei»... Prin urmare – relevă Aurel Morariu – adevărul în chestiunea aceasta este că spiritul latin al nației noastre a prins și utilizat din capul locului principiile de libertate produse de același spirit prin declarațiile drepturilor omului proclamate de revoluția franceză”²⁷.

Referindu-se la raporturile dintre biserică și stat prevăzute în proiectul de *Constituție*, Aurel Morariu arăta: “Biserica Ortodoxă va trebui să aibă și de aici încolo în cuprinsul statului român o situațiune excepțională. O dată fiindcă ea prin scopurile ce le urmărește și mijloacele ce le utilizează în ajungerea acestor scopuri nu atinge și nu tinde să atingă drepturile și prerogativele autorității de stat; apoi fiindcă aceasta este biserica majorității covârșitoare a românilor și o instituție care în tot cursul vieții noastre politice și culturale a stat alături de cele mai bune năzuinți ale noastre...”

Afirmarea independenței Bisericii Ortodoxe de orice chirie străină, adică a independenței ei administrative, de organizare și conducere, trebuie să fie din nou în *Constituție*, deși această independență e astăzi – după cum am văzut – un fapt împlinit de atâta timp. Aceasta trebuie să se facă însă pentru motivul că prin fixarea în *Constituție* a acestei independențe, statul român afirmă pe lângă principiul de independență al bisericii sale și o opreliște pentru anume autorități din afară de cuprinsul statului de a se amesteca, de a exercita anumite ingerințe asupra vieții din interiorul său...”²⁸.

În același timp, Aurel Morariu aproba întru totul textul articolelor 25 și 26 din proiectul de *Constituție* “și în special răspunderile ce se stabilesc pentru autori, directori, redactori etc...” și considera “că deferirea unor anume delictelor de presă în competența judecătorilor ordinari e pe cât de necesară pe atât de utilă, ea având a contribui, desigur, în largă măsură, la îndreptarea moravurilor noastre gazetărești”.

Libertatea presei – aprecia Aurel Morariu – nu fără temei, “trebuie să fie garantată, dar tocmai fiindcă presa trebuie să fie liberă, ea nu poate fi lipsită de răspunderi...”²⁹.

În ceea ce privește art. 24 despre învățământ, Aurel Morariu credea necesar să se stabilească “un principiu de mare importanță pentru noi românii...: 1. că problema învățământului e o problemă de stat, aparținând în principiu administrației publice; și 2. că școala și instituțiile particulare de educație și învățământ nu pot fi înființate și nu pot ființa decât prin excepțiune de la principiul stabilit mai sus și în condițiunile și sub controlul de stat prevăzut în legile speciale”³⁰.

Nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că Aurel Morariu este printre primii deputați care au susținut înființarea *Consiliului Legislativ*. “Încă în sesiunea din 1919-1920 – spunea el – ca membru al primului Parlament al României întregite, văzând felul cum se legiferează ... am

propus din inițiativă parlamentară un proiect de lege pentru înfăptuirea reală a acestei idei. Evident, d-lor deputați, că în preajma unificării legislative, administrative și juridice, urgența înființării acestui *Consiliu Legislativ* nu mai trebuie dovedită și susținută căci o înțelege toată lumea”. El cerea ca în noua *Constituție* să se stipuleze că acest Consiliu se va înființa în termen de trei luni de la data promulgării noii *Constituții*³¹.

După ce a făcut și alte sublinieri și observații asupra proiectului de *Constituție*, Aurel Morariu a spus, în încheiere: “Conștienți de datoria ce avem față de țară și în deplină cunoștință de cauză, având cea mai nestrămutată convingere că îndeplinim o operă de mare utilitate și absolută necesitate națională și de stat, declar în numele deputaților bucovineni, care în prezent au cinstea să facă parte din majoritate, că vom vota acest proiect de *Constituție*, contribuind astfel la consolidarea și așezarea pe temelii de drept sigure a țării noastre”³².

Este, de asemenea, de relevat că problemele în legătură cu nevoile țărănimii și ale vieții satelor au format obiectul unei neconținute preocupări ale lui Aurel Morariu care și-a spus cuvântul de autoritate și în Comisia de reformă agrară din Bucovina. Într-o conferință ținută la *Clubul Partidului Țărănesc* din București, în ziua de 3 decembrie 1919, el a spus:

“Trebuința de a face o reformă agrară și în Bucovina a fost și este încă mult resimțită și foarte urgentă. Totuși, gândul și voința de a o înfăptui nu s-a putut ivi la noi decât numai o dată cu înfăptuirea unirii necondiționate și de veci a Bucovinei cu patria mamă. Niciodată stăpânitorii austrieci de până mai ieri ai țărișoarei noastre nu s-ar fi gândit să dea pământ de-ajuns țăranilor, pentru că întărindu-i și emancipându-i economicște să le dea puțința de a rezista și politicște”³³.

Prin Legea reformei agrare în Bucovina, din 6 septembrie 1919, s-au expropriat 97.310 ha de pământ arabil, care s-au distribuit în loturi țăranilor nevoiași. În același timp, prin intervenția lui Aurel Morariu în Parlament la alcătuirea *Legii conversiunii datoriilor agricole și urbane*, din 7 aprilie 1934, s-a putut obține un regim special pentru debitorii din Bucovina, ale căror datorii au fost reduse cu 70%, față de reducerea cu 50% pentru debitorii din celelalte regiuni ale Regatului, iar plata restului de 30% urmând a se face în rate mici timp de 17 ani³⁴.

După adoptarea *Constituției* din 1923 – releva Aurel Morariu – legiuitorul român a căutat să contribuie treptat la consolidarea internă a țării, printr-o legiferare de treptată unificare, în toate domeniile vieții de stat, ținând de principiile și directivele pe care le dădea noua *Constituție*. Astfel, într-un timp relativ scurt – de circa 8 ani – s-a împlinit o operă de unificare remarcabilă. Deși nu se putea declara absolut mulțumit de toate schimbările aduse prin noile legiuri, totuși el constată că sistemul de lentă și treptată unificare ce se observase până atunci de legiuitorul român era în tot cazul un sistem corespunzător dispozițiilor noii *Constituții*³⁵.

Aurel Morariu era însă nemulțumit de faptul că fără motive serioase, C. Hamangiu, ministrul de atunci al justiției, încerca să eludeze calea cuminte și prevăzătoare a operei de mare răspundere a unificării legislative. Acesta lansase un anteproiect de unificare legislativă, menit să extindă pe calea impunerii legiuirile vechiului Regat asupra întregului cuprins al statului român. Anteproiectul decreta că începând de la 1 ianuarie 1932 să intre în vigoare pe tot cuprinsul țării legislația civilă, comercială și penală din Vechiul Regat, împreună cu toate regulamentele întocmite pentru aplicarea acestor legi³⁶.

Desigur, Aurel Morariu recunoștea necesitatea acestei unificări legislative, însă el nu accepta această urgență atât de exagerată cum o vedeau inspiratorii și susținătorii anteproiectului Hamangiu.

În conștiința publică a țării - evidenția A. Morariu - intrase ideea că până la revizuirea și adevărata unificare științifică și definitivă a întregii legislații, codurile din Ardeal și Bucovina, cuprinzând atâtea utile dispozițiuni și instituții de drept, recunoscute de toată lumea ca superioare concepțiilor dreptului din Vechiul Regat, rămân în vigoare, urmând a fi aplicate ca legi românești. Nu se putea admite o atât de mare urgență în a se face unificarea legislativă, încât aceasta să se facă cu totală desconsiderare și a calității legii unificatoare, dar și a gravelor perturbații și daune ce se puteau aduce justițiabililor și colectivității statului, cum voia să o facă

ministrul Hamangiu. În 1931 ființa politică a statului român întregit era definitiv asigurată, atât prin tratatele internaționale cât și prin dreptul nostru recunoscut de a fi stăpân acasă la noi, și tot astfel prin conștiința obștească a acestui stat, care din ce în ce tot mai mult era solidarizată în jurul ideii de stat a României Mari. De aceea, Aurel Morariu nu vedea ce motive serioase puteau determina bruscarea prin această superficială și pripită unificare a mai mult de jumătate din populația României și așa destul de agitată de efectele crizei economice din anii 1929-1933.

În concepția lui Aurel Morariu dreptul era pivotul ordinii sociale și economice. Dar multă lume nu-și dădea seama de importanța aplicării dreptului în societatea românească. Funcțiunea chiar latentă a legii dă acel sentiment de siguranță și de liniște în viața socială. După el “legea e însăși ordine în toată structura și concepția ei; ea este ordine în efectul ei”. Legea pentru a fi garanta serioasă a ordinii și liniștii trebuie să fie stabilă și, așa cum cere dreptul modern, să asigure continuitatea ei. “Dar cum dreptul e în cea mai intimă legătură cu însăși viața și trebuie să se sesizeze de schimbările și prefacerile ce le aduce, el trebuie să țină seama în forma sa exteriorizată – care este legea – de exigențele vieții”³⁷.

De aceea se considera necesar ca în procesul de unificare legislativă să se caute soluțiile cele mai moderne, să se cunoască și experiența țărilor civilizate, însă, atrăgea el atenția, să nu se cadă în utopii doctrinare, să nu se alerge după himere și teorii care nu se potrivesc cu firea lucrurilor de la noi, cu concepțiile etice și sociale ale poporului român, cu tradițiile și obiceiurile sale. “Să ne menținem în cadrul vederilor celor mai moderne – spunea Aurel Morariu – dar, în același timp, să avem, cu deplin simț de realitate, în fața ochilor noștri, necesitățile practice ale acestui popor și ale acestei țări”.

Aurel Morariu adoptase punctul de vedere după care unificarea legislativă nu poate și nu trebuie să se facă decât în cadrul principiilor arătate mai sus. Extinderea provizorie în toată țara a unor legiuri împeștrite cu instituții de drept și concepții juridice luate la întâmplare, nu putea decât să compromită acest proces de importanță deosebită în consolidarea României Mari³⁸.

Un capitol aparte în activitatea de jurist a lui Aurel Morariu l-a format lupta lui pentru apărarea autonomiei Bisericii Ortodoxe Române, a Mitropoliei Bucovinei, a Facultății de Teologie din Cernăuți și a Fondului bisericesc. Legile și regulamentele de organizare autonomă a arhidiecezei bucovinene și a Fondului bisericesc au fost alcătuite și adoptate cu sprijinul nemijlocit al lui Aurel Morariu. Iar atunci când se pune problema etatizării fondului, tot el a fost acela care a arătat netemeinicia pretinselor “argumente istorice și juridice” pe care câțiva interesați încercau să le formuleze pentru susținerea etatizării fondului³⁹.

Însuși Patriarhul României a recunoscut meritele lui Aurel Morariu pentru biserică, trimițându-i “adresă de laudă și recunoștință”. În anul 1925 când s-a votat *Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române*, Aurel Morariu, împreună cu alți deputați, a susținut și redactat art. 39-43 cu privire la autonomia bisericii în administrarea Fondului Bisericesc Ortodox Român al Bucovinei⁴⁰. Legea se mai pronunța pentru menținerea Mitropoliei Bucovinei, dând astfel satisfacție legitimă străduințelor de decenii luptătorilor naționaliști bucovineni.

“Pentru noi bucovinenii – sublinia atunci Aurel Morariu – Biserica, Mitropolia noastră, Facultatea de Teologie din Cernăuți, așezământul Fondului Bisericesc Ortodox Român, nu sunt instituțiuni de care oricine să vrea a dispune după bunul său plac. Această Bucovină a rezistat și s-a afirmat cu hotărâre și în vremuri de urgie, păstrându-și prin vrednicia neamului nostru din aceste meleaguri toate așezământele obștești de românism și de creștinătate”⁴¹.

Însă, spre surprinderea românilor bucovineni, Visarion Puiu, fost episcop al Hotinului și care, în octombrie 1935, a fost instalat Mitropolit al Bucovinei, la 2 februarie 1937 cerea, în mod public, desființarea Mitropoliei Bucovinei, a Facultății de Teologie din Cernăuți și suprimarea Mitropoliei Basarabiei.

Problema aceasta a fost apoi ridicată de Aurel Morariu în ședința Camerei Deputaților din 19 martie 1937. În intervenția sa el arăta că acțiunea mitropolitului Visarion Puiu a produs o

stranie impresie pe întreg cuprinsul Bucovinei, văzând că însuși mitropolitul ei, ales și primit cu atâta elan și încredere, este dușmanul și distrugătorul Mitropoliei sale!

Oricine – sublinia el pe bună dreptate – își poate imagina ce dureros și jignitor a fost resimțită de toți bucovinenii, mai ales acea parte a motivării arhieresti pentru desființarea Mitropoliei de la Cernăuți, afirmându-se nici mai mult nici mai puțin decât “că Mitropolia Bucovinei și Facultatea de Teologie Ortodoxă de la Cernăuți, ar fi zăgazuri, îngrădiri sufletești și instrumente care prin faptul ființării lor ar primejdi unirea bisericească și sufletească a românilor!...”⁴²

Aceste așa-zise “argumente” erau considerate de Aurel Morariu ca enormități. Este bine să se știe, mai arăta el, că “Mitropolia noastră face parte integrantă din patrimoniul sufletească al Bucovinei... Pentru noi bucovinenii acest așezământ mitropolitan a fost și este un reazim, o cetate, un sanctuar. Tradiția de glorie a mitropoliei noastre, mai ales a epocii de dărză și vrednică afirmare românească și ortodoxă a mitropolitului Silvestru Morariu, ne este scumpă și dorim să o vedem reînviată, iar nu să se vină acum în Țara Românească întregită, cu cobiri de destrămare. O țară nu se organizează luându-i ceea ce are și un stat nu se întărește și consolidează lichidând și desființând cele mai de seamă așezăminte create și ridicate prin strădania oamenilor. E bine să se știe aceste lucruri și să le știe și vlădica de la Cernăuți”⁴³. De asemenea, “presa românească și creștină a Bucovinei, în unanimitate și fără deosebire de credințe și ideologii politice, a luat atitudine hotărâtă împotriva tendinței de suprimare a Mitropoliei Bucovinei”⁴⁴.

Aurel Morariu argumenta că și canoanele bisericești opreau desființarea unei mitropolii. O episcopie fiind odată ridicată la rang de Mitropolie, nimeni – necum un cleric – nu putea îndrăzni nici măcar să gândească la suprimarea ei. Degradarea unei Mitropolii la o simplă episcopie era considerată un sacrilegiu. Întreaga istorie și viață bisericească de aproape două mii de ani – accentua Aurel Morariu – nu înregistrează vreun caz de suprimare a unei Mitropolii și de readucere a ei la o simplă episcopie. Mai mult de atât. Sinoadele egumenice au repudiat și osândit, fără rezerve, încercările laice de atacuri sau incursiuni de asemenea natură împotriva mitropoliilor în ființă⁴⁵.

O altă enormitate formulată de mitropolitul Visarion Puiu era desființarea Facultății de Teologie din Cernăuți, una din cele mai repute cetăți de răspândire a ortodoxiei noastre și, în același timp, cea mai veche facultate de teologie a neamului românesc și a doua ca vechime din întreaga lume ortodoxă⁴⁶. Facultatea aceasta, în care s-a predat și în limba română, chiar pe vremea stăpânirii austriece – preciza Aurel Morariu – a fost în tot timpul ființării și rodnicii sale activități un focar de cultură, de susținere cu demnitate și profundă cunoaștere științifică a ortodoxismului; ea a fost reazim puternic al românismului în această parte a Moldovei și prin bărbații pe care i-a crescut și promovat în fruntea ei⁴⁷.

Aurel Morariu, în numele tuturor parlamentarilor români bucovineni, ca și în numele întregii Bucovine românești și ortodoxe, a protestat în mod hotărât împotriva uneltirilor care amenințau ființa Facultății de Teologie Ortodoxă din Cernăuți și atrăgea atenția că “ori de unde și de la oricine ar porni asemenea uneltiri umiltoare și păgubitoare pentru noi românii din partea locului, le vom întâmpina cu îndârjirea și hotărârea de luptă pe care ne-o inspiră dreptatea cauzei ce avem de apărut. S-o știe aceasta toți cei ce uneltesc la întuneric, toți regizorii mai mult sau mai puțin interesați! Și să mai știe un lucru: Pe chestiunea apărării ființei Facultății noastre de teologie, bucovinenii nu cunosc nici o deosebire de partid, ci în orice constelațiune politică și oricând sunt și vor fi solidari!”⁴⁸

Este un lucru confirmat că după revenirea Bucovinei la România s-au făcut eforturi mari pentru ridicarea clasei meșteșugarilor și creșterea ucenicilor. Breslele meșteșugarilor moldoveni din Cernăuți, Siret, Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuți etc., cu obiceiurile și serbările lor, cum erau cele ale cojocarilor, ciubotarilor, pălărierilor, olarilor, plăcintarilor, căruțașilor ș. a. dispăruseră sub stăpânirea austriacă deodată cu portul lor moldovean⁴⁹.

Un merit nepieritor în direcția ridicării clasei meseriașilor bucovineni l-a dobândit distinsul avocat și publicist Aurel Morariu care, la 30 octombrie 1920, prezintă un nou statut și

transformă Societatea Meseriașilor din Cernăuți și Suburbii, lărgind-o sub numirea de Societatea Meseriașilor, Comercianților și Industriașilor Români din Moldova de Sus, care dăinuie până la ocupația sovietică. Cu timpul, societatea reușește să întemeieze Institutul ei de Credit și Cooperativa Meseriașul Român, un club și un cor numit “Meseriașul Român” care, dirijat de Aurel Morariu, este evidențiat, în 17 mai 1931, la concursul coral organizat de Societatea Muzicală “Armonia”. În acest fel s-a demonstrat că elementele aparținând clasei de mijloc pot fi și sunt elemente de ispravă, dacă li se înlesnește o dezvoltare normală. Societatea trimitea tineri la școlile de arte și meserii din Iași și București, care se întorceau în Bucovina oameni pregătiți pentru desfundarea primelor poteci ale clasei de mijloc românești din această provincie⁵⁰.

Se cere a fi consemnat și faptul că Aurel Morariu a participat foarte activ și la dezbaterile proiectului *Legii pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor*, prezentat în Camera Deputaților în 30 martie 1936..

Ridicarea și întărirea clasei noastre de mijloc – spunea Aurel Morariu – e și o problemă națională de cea mai mare însemnătate. În această ordine de idei el preciza: Proiectul de lege pe care îl discutăm vine să contribuie efectiv la rezolvarea dezvoltării orașelor prin crearea unei sănătoase burghezii românești, ajutând și la ridicarea standardului de viață a satelor prin răspândirea meseriilor și în aceste sate ale noastre⁵¹.

În același timp, el credea că nu va insista asupra unor lucruri inutile dacă va arăta că n-a fost chiar atât de ușor – și în Bucovina – de a face pe oameni să sesizeze problema în legătură cu lipsa aproape totală a unei clase de mijloc românești și să vrea să se ocupe de rezolvarea practică a chestiunii. În acest sens, Aurel Morariu amintea că unul din precursorii în direcția semnalării primejdiei acesteia a fost profesorul Ilie E. Torouțiu care, încă la 1912, abia ieșit din liceu, ne-a dat primele două lucrări statistice-științifice, tratând despre românii din Bucovina și clasa de mijloc, în volumul I despre meseriași, iar în volumul II despre comercianți. Datele statistice și concluziile lui Torouțiu sunt cu adevărat alarmante. La acea dată erau în Bucovina 737 de meseriași români, mare parte din ei necalificați și 8585 meseriași de alte naționalități. În comerț proporția era, după datele lui Torouțiu, și mai dezastruoasă: din totalul de 10.312 negustori, 9868 erau de alte naționalități și numai 444 români⁵².

Lupta ce s-a dat în acest sens pe vremuri în Bucovina – remarca Aurel Morariu – nu a fost ușoară, iar cei ce – împotriva tuturor vitregiilor – au purtat-o, au susținut-o și încurajat-o nu trebuie uitați în clipe ca aceasta când în România Mare, întemeiată pe dreptate și pe drept la viață și pentru români, legiferăm unificarea pregătirii profesionale și a exercitării meseriilor⁵³.

În legătură cu acest proiect de lege, Aurel Morariu îl citează și pe C. Rădulescu-Motru, profesor la Universitatea București, care într-un articol publicat în ziarul “Adevărul”, din 22 martie 1936, spunea: “În acest proiect găsim în legislația românească primul început serios de a pune la contribuție progresele științei în scopul de a da o bună organizare vieții meseriilor. Începutul este cu atât mai de laudă, cu cât nu este o improvizație. Ministerul Muncii prin direcția serviciului său de învățământ muncitoresc, a urmărit, în mod consecvent, de mai bine de douăzeci de ani pregătirea profesională pe o bază științifică... Supravegherea și conducerea birourilor de orientare profesională sunt încredințate institutelor psihotehnice care funcționează pe lângă Universitățile din București, Cluj, Iași și Cernăuți. Aceste institute vor îndeplini, pe lângă stabilirea monografiilor și testelor profesionale, studiarea tuturor problemelor în legătură cu o mai științifică organizare a muncii naționale”⁵⁴.

Aurel Morariu a fost și unul din cei mai frecvenți propovăduitori – prin cuvânt, scris și faptă – a ideii cooperăției. A înființat Federala Cooperativelor de Producție și Consum “Moldova de Sus” și Cooperativa “Meseriașul Român”, pe care le-a condus cu multă înțelegere și abnegație chiar de la înființarea lor. Această activitate rodnică pe tărâmul cooperăției i-a fost recunoscută și i-a dat satisfacție atunci când s-a înființat Uniunea de Control a Cooperativelor “Moldova de Nord”, cu care ocazie cooperatorii bucovineni l-au ales pe Aurel Morariu, aproape cu unanimitate de voturi, președinte. De atunci și până în 1940 el conduce ca președinte această nouă instituție de control și îndrumare a cooperăției bucovinene⁵⁵.

Cu ocazia reorganizării cooperației pe baza Legii din 1935, Aurel Morariu este ales președinte al Centralei Cooperative de Îndrumare, organizare și Control din București, care este o nouă dovadă pentru prestigiul său de care se bucura în cercurile cooperatiste din întreaga țară⁵⁶.

Ca om politic de prestigiu și anvergură, Aurel Morariu a ocupat un loc de frunte în Partidul Național Liberal, în calitate sa de conducător al organizației din orașul și județul Storjineț, ca membru al Comitetului Central din București și ca distins și prețuit orator parlamentar⁵⁷.

În vâlmășagul puzderiei de politicieni, chemați și nechemăți, răsați după primul război mondial întocmai cum răsar ciupercile după o ploaie binefăcătoare – remarca unul din colegii lui – silueta lui Aurel Morariu, de fin înțelegător al problemelor politice și nevoilor obștești, se înalță simplă, cuviincioasă și fără zgomot, așa cum se cuvine unui om care înțelege să folosească politica de partid numai ca un instrument prin care să-și poată servi neamul românesc, dezbrăcat de orice interese personale⁵⁸.

În același timp, Aurel Morariu era un adversar hotărât al demagogiei și în activitatea sa politică de partid a urât întotdeauna reclama personală și politica cu băta. Era un om politic respectuos față de cuvântul dat și cu o linie de conduită bine trasată, pe care a urmat-o fără ocolișuri și meschinării, încă din momentul când s-a ridicat pe prima treaptă a carierei sale politice. De asemenea, în dorința de a-și servi concetățenii, nu a ezitat de a bate cu putere la porțile cele mai simandicoase, cerând, cu fruntea sus, respectarea cererilor îndreptățite, chiar dacă prin aceasta și-a înlăturat unele simpatii, sau a indispus prin atitudinea sa de dărz apărător al nevoilor Bucovinei, unele cercuri⁵⁹.

Ca prieten politic – zice Gheorghe Vântu – nu pot fi decât mândru cu acțiunea politică ce-o desfășoară; iar când mă gândesc că mulți socot că a face politică este a te înscrie într-un partid și a-ți închina întreaga activitate numai în scopul câștigării prin orice mijloace a maselor, în folosul cărora nu aduci în schimb nici o contribuție, stima mea pentru Aurel Morariu crește și mai mult, iar silueta lui se înalță deasupra capetelor celor mulți ca pildă de activitate rodnică și de folos și pentru partidul căruia îi aparține, dar mai ales pentru țara și poporul pe care îl servește și căruia aparține⁶⁰.

Înaltele principii de dreptate și moralitate care se desprind din activitatea politică a lui Aurel Morariu au rămas călăuzitoare și pentru activitatea sa profesională de avocat, care nu a apărut decât cauze drepte. Așa se explică marea considerație de care el se bucura nu numai în cercul avocaților, ci și în fața magistraților⁶¹.

Dezvoltarea firească a Bucovinei în hotarele firești ale statului național unitar român a fost brusc întreruptă prin invazia trupelor sovietice din 28 iunie 1940, care răpesc și nordul Bucovinei. De atunci, Aurel Morariu, împreună cu zeci de mii de bucovineni, s-a confruntat cu viața grea și zbuciumată de refugiat.

Imediat după această invazie, Aurel Morariu, la fel ca și la declanșarea primului război mondial, publică un important studiu intitulat: *Bucovina*, care începea cu sublinierea că “pământul din miază-noaptea Moldovei, numit după răpirea din 1774 Bucovina a fost și este parte integrantă și organică a patrimoniului nostru național românesc”⁶².

Acum începe și drama familiei Morariu care poate fi asemuită mai ales după 1944 – păstrând proporțiile cuvenite – cu al unor foști deținuți politici, ieșiți din închisorile comuniste și supuși la un regim de “domiciliu forțat”. Și aceasta pentru “marea și grava vină” de a fi provenit dintr-un teritoriu “eliberat”, chipurile, de “Marea Uniune Sovietică”.

Aurel Morariu a fost membru activ al Institutului de Istorie care a funcționat pe lângă Facultatea de Teologie din Cernăuți. Constituit la 28 noiembrie 1942, Institutul a avut o viață scurtă, dar cu merite însemnate atât în istoriografia noastră ecleziastică, cât și în istoriografia românească în ansamblu. Despre acest lucru se știe foarte puțin chiar în lumea istoricilor. Director al Institutului a fost prof. dr. Simeon Reli, iar după moartea acestuia, la 10 octombrie 1945, director a fost prof. dr. Milan Șesan⁶³.

În ședința Institutului din 26 noiembrie 1946 când se inaugurează anul academic 1946/1947 la Facultatea de Teologie (pe atunci refugiată la Suceava) se face și comemorarea membrilor defuncți ai Institutului: Aurel și Victor Morariu⁶⁴. În acest cadru, directorul Institutului, Milan Șesan a spus, printre altele, despre Aurel Morariu: “Activitatea sa publică și științifică i-a creat un renume și un loc însemnat între reprezentanții culturali și naționali ai Bucovinei, care vedeau în el totodată și un fruntaș de viitor. De aceea vestea morții sale a îngropat numeroase speranțe de mai bine și a produs un mare gol în societatea bucovineană”⁶⁵.

Pentru activitatea depusă în slujba intereselor țării și a neamului nostru, Aurel Morariu a fost distins cu înalte ordine și medalii: “Steaua României”, “Coroana României”, “Medalia Ferdinand cu spadă”, “Vulturul României”, “Răsplata Muncii cl. I” și altele⁶⁶.

Aurel Morariu se stinge din viață la 28 noiembrie 1945 la Craiova, unde era în refugiu, la vârsta de aproape 59 de ani, lăsând în urma sa o operă care se cere a fi recuperată în întregime și deci cunoscută de generațiile de astăzi și de mâine.

NOTE:

¹ Ion I. Nistor, *Douăzeci și cinci de ani în slujba dreptății*, în “Glasul Bucovinei”, 8 martie 1936, p. 1.

² Florian Florescu, *Munca e viață și viața e muncă*, în “Glasul Bucovinei”, 8 martie 1936.

³ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 1.

⁴ A. Apati, *Lui Aurel Morariu*, în “Glasul Bucovinei”, 8 martie 1936.

⁵ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 1.

⁶ Aurel Morariu, *Bucovina 1774-1914*, Editor I.E. Torouțiu, București, 1915, p. 9-145.

⁷ *Ibidem*, p. 131.

⁸ *Ibidem*, p. 5-7.

⁹ D. Marmeliuc, *Pentru Aurel Morariu. Amintiri și constatări*, în “Glasul Bucovinei”, 8 martie 1936.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Unirea Basarabiei și a Bucovinei cu România. 1917-1918. Documente*, Antologie de Ion Calafeteanu și Viorica-Pompilia Moisuc. Prefață de Viorica-Pompilia Moisuc, Chișinău, Editura Hyperion, 1995, p. 314.

¹⁴ *Ibidem*, p. 317-319.

¹⁵ *Ibidem*, p. 329-335.

¹⁶ Aurel Morariu, *Unirea noastră*, în “Glasul Bucovinei”, 28 noiembrie 1936.

¹⁷ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 1.

¹⁸ Aurel Morariu, *Unificarea legislativă și un anteproiect de “unificare”*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură “Glasul Bucovinei”, 1931, p. 3.

¹⁹ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 1.

²⁰ Aurel Morariu, *Discursul la discuția asupra Constituției ținut la ședința Camerei din 10 martie 1923*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură “Glasul Bucovinei”, 1923, p. 3.

²¹ *Ibidem*, p. 9-10.

²² *Ibidem*, p. 11.

²³ *Ibidem*, p. 12.

²⁴ *Ibidem*, p. 12.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 12-13.

²⁷ *Ibidem*, p. 13-14.

²⁸ *Ibidem*, p. 22-24.

²⁹ *Ibidem*, p. 25.

³⁰ *Ibidem*, p. 26-27.

³¹ *Ibidem*, p. 28-29.

³² *Ibidem*, p. 29-30.

³³ Aurel Morariu, *Reforma agrară în Bucovina*, în *Calendarul "Glasul Bucovinei" pe anul 1920*, Cernăuți, 1920, p. 73.

³⁴ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 1; Vezi și Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, ediție și studiu bibliografic de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1991, p. 417.

³⁵ Aurel Morariu, *Unificarea legislativă și un anteproiect de "unificare"*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură "Glasul Bucovinei", 1931, p. 4-5.

³⁶ *Ibidem*, p. 7.

³⁷ *Ibidem*, p. 75-76.

³⁸ *Ibidem*, p. 79-80.

³⁹ Ion I. Nistor, *Douăzeci și cinci de ani în slujba dreptății*, p. 1.

⁴⁰ Leon Roșca, *Aurel Morariu și biserica*, în "Glasul Bucovinei" din 8 martie 1936, p. 6.

⁴¹ Aurel Morariu, *Întru apărarea Mitropoliei, a Facultății noastre teologice și a Fondului bisericesc ortodox român al Bucovinei*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură "Glasul Bucovinei", 1937, p. 3.

⁴² *Ibidem*, p. 13-16.

⁴³ *Ibidem*, p. 17-18.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 21-22.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 19-20.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 12-13.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 32-33.

⁴⁹ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Humanitas, 1991, p. 418.

⁵⁰ "Junimea literară", nr. 1-3/1933, p. 49-51.

⁵¹ *Cuvântul d-lui deputat dr. Aurel Morariu la raportul legii pentru pregătirea profesională și exercitarea meseriilor*, rostită în ședința Camerei din 30 martie 1936 (după notele stenografice), Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură "Glasul Bucovinei", 1936, p. 6-7.

⁵² *Ibidem*, p. 13-14.

⁵³ *Ibidem*, p. 14.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 17-18.

⁵⁵ Vasile Marcu, *Un cooperator vrednic*, în "Glasul Bucovinei", 8 martie 1936.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 2-3.

⁵⁷ Ion I. Nistor, *Douăzeci și cinci de ani în slujba dreptății*, p. 1.

⁵⁸ Gheorghe Vântu, *Aurel Morariu, prieten politic*, în "Glasul Bucovinei", 8 martie 1936, p. 3.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Ion I. Nistor, *op. cit.*, p. 1.

⁶² Aurel Morariu, *Bucovina*, în "Convorbiri literare", nr. 7-12/1940, p. 1039-1087.

⁶³ Milan P. Șesan, *La cinci ani de existență. Dare de seamă și comunicări*, Tipografia Mitropoliei Suceava, 1947, p. 3-4.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 6.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 81-82.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 82.